

Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції

Стаття 8 Європейської конвенції про захист прав
людини і основоположних свобод 1950 року
(кримінальний аспект)

СТАТТЯ 8

Право на повагу до приватного і сімейного життя

1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.
2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

СТРУКТУРА І МЕЖІ ДІЇ

НЕГАТИВНЕ зобов'язання (обов'язок невтручання держави у приватну сферу громадян)

ПОЗИТИВНЕ зобов'язання (активні дії держави, спрямовані на забезпечення поваги до приватного життя)

МОЖЛИВІСТЬ ВІДМОВИ особи від прав, гарантованих у статті 8

ТЕСТ

- чи мало місце втручання у «приватне» життя згідно з пунктом 1 статті 8? **Якщо так, то**
- чи є це втручання обґрунтованим згідно з пунктом 2 статті 8, а саме:
  - чи було втручання законним? **Якщо так, то**
  - чи переслідувало втручання законну мету; **і якщо так,**
  - чи було втручання необхідним у демократичному суспільстві та пропорційним (зокрема, чи було воно адекватною реакцією на нагальну суспільну необхідність)?

ЗАСТОСОВНІСТЬ

Права, що гарантуються статтею 8:

- на повагу до приватного життя
- на повагу до сімейного життя
- на повагу до житла
- на повагу до кореспонденції

ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ

- немає чіткого визначення у практиці ЄСПЛ
- часте узагальнення у рішеннях кількох або всіх чотирьох прав («Клаас проти Німеччини» (1978) - законодавство про перехоплення комунікацій)
- захист особистої сфери особи від зовнішнього втручання + можливість підтримувати контакти з собі подібними та розвитку особистості
- приватне життя закінчується там, де починається суспільна діяльність «Фрідл проти Австрії» (1994)

«Перрі проти Сполученого Королівства» (2003) - розумне очікування приватності

«Смірнова проти Росії» (2003)

ЖИТЛО

Автономне поняття

Житло як звичне місце проживання (де особа проживає на постійній основі або з яким вона має достатні і тривалі зв'язки)

(будинки, квартира, склад, жилий автофургон тощо)

Право власності на відповідне місце не є ані достатнім, ані необхідним - інші фактори можуть вважатися вирішальними

«Гіллоу проти Сполученого Королівства» (1986)

«Баклі проти Сполученого Королівства» (1996)

Житло як місце роботи

«Німітц проти Німеччини» (1992)

«Соціете Колас Ест та інші проти Франції» (2002)

КОРЕСПОНДЕНЦІЯ

- Стаття 8 захищає право на безперешкодне і конфіденційне спілкування з іншими
- Право на повагу до кореспонденції охоплює всі форми спілкування з іншими (не лише поштову кореспонденцію, але й телефонні розмови, зв'язок факсом, телексом, електронною поштою тощо)
- Захист відноситься до засобів комунікації, а не до їхнього змісту

ЗАКОННІСТЬ ВТРУЧАННЯ

- чи дозволене втручання внутрішньою законодавчою системою країни?
  - чи є відповідна законодавча норма доступною для громадянина?
  - чи достатньо точна норма закону, щоб дозволити громадянину передбачати (у розумних межах) можливі наслідки своїх дій?
- +
- чи надає закон достатні гарантії від свавільного втручання в права?

СТАТТЯ 8 І КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

ОБШУК І ВИЛУЧЕННЯ

- «адекватні» і «достатні» гарантії від зловживань (як правило, судовий дозвіл + відповідна детальна процедура) «Функе проти Франції» (1993)
- детальне мотивування постанови на обшук («Алексамян проти Росії» (2008) і конкретні формулювання та посилання на предмети пошуку («Смірнов проти Росії» (2007))
- право втручання держав може бути ширшим щодо діяльності та приміщень професійного чи комерційного характеру «Німітц проти Німеччини» (1992)
- позитивне зобов'язання розслідування незаконності обшуку «Н.М. проти Туреччини» (2006)

СТАТТЯ 8 І КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

ОБШУК І ВИЛУЧЕННЯ

«Пантелеєнко проти України» (2006)

Слідчі органи, знаючи про місцеперебування заявника, навіть не спробували вручити йому ордер на обшук. Більше того, замість відібрання доказів, суттєвих для розслідування, вони вилучили всі документи з офісу та певні особисті речі, що належать заявнику, які не мали жодного відношення до справи (п.51).

За таких обставин, Суд постановляє, що втручання, яке розглядається, не було здійснено "відповідно до закону" і, таким чином, мало місце порушення статті 8 (п.53).

«Головань проти України» (2012)

Обшук в офісі адвоката. Офіс адвоката - житло. Відсутність санкції суду. Співвідношення гарантій в законі про адвокатуру та КПК - невизначеність. Відсутність обґрунтування в ордері на обшук. Відсутність незалежного спостерігача, який міг би запобігти свавільному втручанням в роботу адвоката.

!переслідування членів адвокатської професії завдає удар у саме серце системи Конвенції

«Пеев проти Болгарії» (2007), «Кучера проти Словаччини» (2007)

СТАТТЯ 8 І КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

ПЕРЕХОПЛЕННЯ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ

Держави мають утримуватись від втручання у листування, зокрема з метою обмеження чи перешкоджання, і вживати позитивних заходів для уникнення будь-якого незаконного перехоплення як з боку державних органів, так і з боку приватних осіб.

«Волохи проти України» (2006) - порушення ст. 8 (накладення арешту на кореспонденцію) - «неналежна якість закону». Ст.187 КПК не містить вказівки щодо осіб, до яких застосовуються ці заходи, обставин, за яких вони вживаються, та строків, які мають встановлюватись і дотримуватись + відсутність періодичного судового перегляду постанови у розумні строки

право на повагу кореспонденції осіб, позбавлених свободи

будь-які заходи щодо кореспонденції (контроль, обмеження, вилучення, заборона) мають розглядатися як втручання і оцінюватись на підставі п.2 ст.8 Конвенції (законність і необхідність у демократичному суспільстві)

«Сергій Волосюк проти України» (2009), «Недбала проти Польщі» (2000)

СТАТТЯ 8 І КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

ПРОСЛУХОВУВАННЯ РОЗМОВ

Форми втручання:

облік, тобто встановлення механізму реєстрації номерів, що набираються з даного телефонного апарату, часу і тривалості дзвінка - «Мелоун проти Сполученого Королівства» (1984)

прослуховування - «Люді проти Швейцарії»(1992)

перехоплення і запис телефонних розмов - «Круслін проти Франції», «Ювіг проти Франції» (1990). Втручанням буде уже сам факт перехоплення розмови, незалежно від подальшого використання записів. Не має значення, що записи було неможливо опрацювати, або що вони не були використані для подальшого розслідування і навіть не були передані до прокуратури чи були знищені.

Важливо - процедурний бік (наявність процедурних гарантій від свавілля)

Закон порушує принцип верховенства права, якщо свобода розсуду, яка надається виконавчій владі, не знатиме меж.

СТАТТЯ 8 І КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

ЕЛЕКТРОННЕ СТЕЖЕННЯ (за допомогою аудіовізуальних засобів)

«Хан проти Сполученого Королівства» (2000)

відсутність законодавства, яке регулювало би використання прихованих прослуховуючих пристроїв (був таємно встановлений вдома у знайомого заявника)

«P.G. та J.H. проти Сполученого Королівства» (2001)

записуючий пристрій знаходився у приміщенні для допиту і працював без відома та згоди допитуваної особи («трюк» - отримання зразків голосу для експертизи) - порушення, оскільки законодавчі норми мають забезпечувати захист від свавілля і зловживань при використанні прихованих методів спостереження, а законодавства відповідного на той час не існувало.

«Террі проти Сполученого Королівства» (2003)

таємний відеозапис для наступного проведення впізнання - порушення ст.8

«Биков проти Росії» (2009) - використання прихованого радіопередавача в ході «оперативного експерименту»

«Узун проти Німеччини» (2010) - використання GPS для контролю за місцем перебування

СТАТТЯ 8 І КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС. ВИСНОВКИ

Нагальна потреба уникати свавільних втручань

Загальна вимога:

Національне законодавство з цього приводу має бути настільки чітким, щоб давати адекватне уявлення про обставини, за яких органи влади вправі вдаватися до таких заходів.

+ Мінімальні гарантії (запобіжники), за якими мають бути чітко визначені:

- Категорії діянь, які можуть виправдовувати ордер про перехоплення/ прослуховування/ стеження;
- Обмеження по суб'єкту до окремих категорій осіб;
- Хронологічні межі контролю;
- Процедура дослідження, використання, поширення і зберігання одержаних даних;
- Застереження, яких необхідно дотримуватись при повідомленні цих даних третім особам;
- Обставини, за яких інформація може бути виключена чи знищена;
- Забезпечення попереднього або послідуєчого санкціонування/контролю з боку судді чи іншого дійсно (об'єктивно та суб'єктивно) неупередженого органу, фактично та ієрархічно незалежного від органу, який ініціює та здійснює такі заходи, що дозволило би засвідчити справжність і достовірність отриманих даних.

ПОБАЧЕННЯ ОСІБ ПІД ВАРТОЮ

«Фельдман проти України (№2)» (2012)

- Ненадання побачень родичам на відвідання заявника в СІЗО

Ст.162 КПК. Дозвіл видає слідчий, однак рамки і спосіб здійснення цих дискреційних повноважень закон не встановлював. Не було обов'язку приймати формальне рішення і зазначати мотиви. Висновок: закон не містить гарантій від свавілля.

- Ненадання дозволу на відвідання похорон батька під час перебування в СІЗО
  - Держава вправі відмовити особі у відвідуванні похорон батьків лише за наявності непереборних обставин та за відсутності змоги знайти альтернативне рішення.
  - Заявнику було відмовлено у відвідуванні похорон батька лише на тій підставі, що національне законодавство не передбачало можливості надання конвою для цих цілей.
  - Страсбурзький суд: така беззастережна відмова не відповідає обов'язку держави розглянути дане прохання по суті, а також обов'язку продемонструвати, що подібні обмеження були «необхідні у демократичному суспільстві».